

Mellemtid for folkeskolen: Hvad gør en forskel i praksis?

KORT & KLART

Resultater fra følgeforskningsprogrammet for
folkeskolereformen



SFi DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD



Det Nationale Institut
for Kommuner og Regioners
Analyse og Forskning

Om dette hæfte

Da folkeskolereformen trådte i kraft i 2014, igangsatte Undervisningsministeriet et stort følgeforsknings- og evalueringsprogram.

Formålet er bl.a., at skoler og kommuner løbende kan lære af de erfaringer, der gøres med at implementere reformen.

I dette hæfte kan du læse om de væsentligste resultater fra tre forskningsrapporter (se mere på bagsiden). Fælles for de tre rapporter er et fokus på, hvilken undervisning og ledelse på skolen, der gør en forskel for elevernes læring og trivsel.

Virksomme elementer

Et centralt mål med reformen er at fremme elevernes læring og trivsel. Til at understøtte dette mål peger reformen på en række elementer i undervisningen – fx bevægelse og undervisningsdifferentiering – som også var

til stede på skolerne inden reformen, og som der nu skal arbejdes mere systematisk med.

I det følgende kan du som inspiration læse om de elementer i undervisning og ledelse, der foreløbig – enten direkte eller indirekte – har gjort den største forskel for elevernes læring og trivsel.

Datagrundlag

Resultaterne i dette hæfte bygger på omfattende spørgeskemaundersøgelser blandt elever, medarbejdere og ledere på skolerne, på uddybende interviews på et mindre antal skoler og på registerdata om bl.a. elevernes baggrund og faglige præstationer.

Der skal lyde en stor tak til de mange skoleledere, lærere, pædagoger og elever, der har deltaget i undersøgelserne.

DET KAN DU LÆSE OM

Elevernes udvikling 2014-2016

- Læring og trivsel (side 4)
- Faglig interesse og deltagelse (side 5)
- Lærereens rolle (side 6)

Undervisning

- Bevægelse i undervisningen (side 8)
- Lektiehjælp og faglig fordybelse (side 12)

Ledelse

- Pædagogisk ledelse (side 16)
- Forandringsledelse (side 20)

HVORDAN MÅLES EFFEKTEN AF EN REFORM?

Der er en del metodiske udfordringer forbundet med at måle virkningen af en reform, som omfatter alle offentlige skoler i Danmark. Det betyder bl.a., at det ikke er muligt at etablere en kontrolgruppe af lignende skoler, hvor der ikke er indført en reform. Undersøgelsen benytter sig derfor af forskellige avancerede statistiske metoder, der fx kan udnytte udviklingen og variationen i implementeringen til at sammenligne skoler, årgange eller forskellige faglæreres undervisningspraksis i den samme klasse og deres virkning for eleverne.

Undersøgelsen viser, at der foreløbig er få målbare effekter på elevernes læring og trivsel, fx beregnet ud fra trivselsmålinger, nationale test og afgangseksaminer. Dette er ikke overraskende set i lyset af international forskning, som viser, at det ofte tager 5 til 15 år, før større skolepolitiske reformer er fuldt implementeret, og man ser virkninger hos eleverne.

Elevernes udvikling 2014-2016

Et af de centrale mål i folkeskolereformen er at fremme elevernes læring og trivsel. Her kan du læse om udviklingen på dette område mellem 2014 og 2016.

Læring og trivsel

En måde at måle udviklingen i elevernes læring og trivsel er at sammenligne på den ene side, elevernes svar på nationale trivselsmålinger og deres resultater i nationale test (6. klasse) eller afgangseksamen (9. klasse), og på den anden side, lærernes vurdering af deres eget arbejde med de forskellige undervisningselementer, der er beskrevet i folkeskolereformen. På den måde er det muligt at undersøge, hvilke undervisningselementer der særligt gør en forskel for eleverne.

Her viser undersøgelsen, at særligt bevægelse i undervisningen gør en positiv forskel

for eleverne. Jo mere lærerne arbejder med bevægelse i undervisningen, jo bedre bliver elevernes trivsel, målt via de nationale trivselsmålinger. Også læringen styrkes: Elevernes resultater i de nationale test i 6. klasse bliver bedre, jo mere lærerne har arbejdet med bevægelse i undervisningen. For 9. klasses resultater i afgangseksamen kan der ikke påvises nogen sammenhæng.

Derimod påvirkes elevernes læring og trivsel negativt, hvis læreren vurderer, at der er behov for klasserumsledelse – målt via spørgsmål, som indikerer, at der mangler ro og orden i klassen. Jo mere bekræftende læreren svarer på disse spørgsmål, jo dårligere er elevernes trivsel, og for elever i 6. klasse påvirkes også læringen negativt. Undersøgelsen viser altså, at ro og orden i klassen har betydning for eleverne.



Når det gælder brugen af åben skole, kan der ikke påvises nogen sammenhæng med elevernes læring, men der er en negativ sammenhæng med støtte og inspiration samt ro og orden, når man analyserer på dansklærernes besvarelser. Samme resultat ses ikke, når der analyseres på matematiklærernes besvarelser. Skolerne kan derfor med fordel se på, om eleverne har sværere ved at finde sig til rette i den åbne skole i nogle fag end i andre.

Ser man på ledelsens praksis, kan der foreløbig ikke påvises nogen direkte sam-

menhæng mellem forskellige elementer af ledelse og elevernes læring og trivsel. Til gengæld gør ledelsens praksis en stor forskel, når det gælder undervisernes arbejde med flere af reformens undervisningselementer, fx variation i undervisningen, brug af IT, undervisning med udgangspunkt i Fælles Mål og fokus på ro og orden (læs mere fra side 16).

Faglig deltagelse og interesse

Det er en vigtig forudsætning for læring og trivsel, at eleven er engageret i sin skole-

gang. Det viser både dansk og international forskning. Engagement kan fx komme til udtryk ved at eleven deltager aktivt i undervisningen, indgår i de sociale og faglige fællesskaber og har gode relationer til lærerne. I undersøgelsen ses på elevernes deltagelse i og interesse for dansk og matematik, og om eleverne får lavet lektier, så det er forberedt til timerne – forhold, som betragtes som udtryk for elevernes engagement i deres skolearbejde.

Undersøgelsen viser, at der mellem 2014 og 2016 er kommet en større andel elever, som har en høj grad af faglig deltagelse og interesse. Fremgangen ses særligt i spørgsmål om eleverne hører efter i timerne og får lavet sine lektier. Særligt elever fra såkaldt uddannelsesfremmede hjem og elever med etnisk minoritetsbaggrund har oplevet en positiv udvikling her. Hvis faglig deltagelse og interesse på sigt giver bedre faglige præstationer, kan denne udvikling bidrage til at mindske de forskelle i elevernes faglige præstationer, som skyldes etnicitet

og forældrenes uddannelsesniveau, og som folkeskolereformen søger at formindske.

Modsat er kønsforskellene i faglig deltagelse og interesse øget siden reformen trådte i kraft, sådan at pigerne i højere grad end drengene er fagligt interesserede og deltagende. Denne udvikling kan på sigt også øge kønsforskellene i de faglige præstationer, hvis ikke man formår at finde frem til, hvad der engagerer drengene.

Der er forholdsvis flere elever med høj faglig interesse og deltagelse på skoler, som ifølge skolelederen er nået langt med implementering af folkeskolereformen. For de ældste elever er der også en sammenhæng mellem, hvor meget deres skole arbejder med lektiehjælp og faglig fordybelse, og elevernes grad af faglig interesse og deltagelse.

Dette kan tolkes som tegn på, at reformen har haft en vis betydning for den positive udvikling, men det er ikke muligt at sige



definitivt på baggrund af disse resultater. De kan også være udtryk for, at de skoler, hvor eleverne også før reformen har haft høj faglig deltagelse og interesse, har haft det bedste udgangspunkt for at implementere reformen.

Lærerens rolle

Undersøgelsen viser også, at eleverne har en større faglig deltagelse og interesse på skoler, hvor lærerne har høj faglig selvtillid. Faglig selvtillid er her målt via spørgsmål

til lærerne, om de fx oplever at have succes med eleverne i deres klasse og ved, hvordan man får deres opmærksomhed. Jo mere bekræftende lærerne svarer på disse spørgsmål, jo mere fagligt interesserede og deltagende er deres elever.

Dette resultat underbygges af tidligere dansk forskning, som viser, at lærernes faglige selvtillid og motivation i arbejdet har betydning for elevernes faglige præstationer.

Bevægelse i undervisningen

Undersøgelsen viser, at bevægelse i undervisningen gør en positiv forskel for elevernes faglige trivsel. For elever i 6. klasse betyder bevægelse også mere læring, målt på resultater af de nationale test. Her kan du læse eksempler på skolernes arbejde med bevægelse i undervisningen.

Skolernes arbejde

Hovedparten af underviserne inddrager bevægelse i undervisningen en eller flere gange hver uge, og de fleste af dem er positive over for tiltaget og mener, at det støtter elevernes læring. Pædagogerne er mere positive end lærerne, og lærere og pædagoger tilknyttet indskoling er mere positive end lærere og pædagoger tilknyttet mellemtrin og udskoling.

I interviews fortæller underviserne, at jo ældre eleverne er, desto sværere bliver det at koble bevægelse sammen med læring. Det er en større udfordring at motivere de ældre elever, og bevægelse glider desuden i baggrunden, fordi der skal nås meget fagligt stof i de ældste klasser.

Elevernes respons

Blandt eleverne fortæller mange, at bevægelse i undervisningen er det nye tiltag, som de er glædest for. De oplever, at de særligt i de 'tunge' fag har brug for frisk luft til at supplere det fagfaglige arbejde. Det skaber ifølge eleverne ofte mere ro i klassen, og bevægelsen styrker deres koncentration og indlæringssevne, vurderer eleverne.



”

Der er lige så mange måder, det bliver implementeret på, som der er pædagoger og lærere." (Pædagog)

Tre typer bevægelse

På mange skoler har der været brug for at definere, hvad bevægelse i undervisningen er, bl.a. for at støtte lærere og pædagoger i arbejdet med området. På de skoler, der er interviewet særskilt til undersøgelsen, arbejdes der med tre former for bevægelse: Pulstræning, brain breaks og læringsunderstøttende aktiviteter.

På de fleste af de interviewede skoler har man valgt at lade bevægelse indgå i undervisningen, typisk via små brain breaks eller via læringsaktiviteter. Det gør ifølge lærere og pædagoger bevægelsen relevant for elevernes fagfaglige undervisning, og elementet kan tilrettelægges fleksibelt, når eleverne har brug for at bevæge sig.



Man vil gerne have, at det hænger sammen med faget, men det er svært at blive ved med at finde på noget, som udfordrer eleverne." (Lærer)

EKSEMPLER PÅ BEVÆGELSE I UNDERVISNINGEN

Pulstræning	Fodbold, løbe rundt om skolen, rundbold, stafet
Brain breaks	Små lege, hvor eleverne bevæger sig. Eleverne rejser sig og går rundt i klassen
Læringsunderstøttende aktiviteter	Hentediktat, hente udsagnsord, hoppe tabeller, bogstavjagt, walk and talk

Nogle skoler har også tilrettelagt bevægelsen som et fast bånd i løbet af skoledagen. Her er det i indskoling og på mellemtrinnet op til 4. klasse ofte pædagoger, som varetager undervisningen, mens bevægelsen for resten af mellemtrinnet og udskoling varetages af lærere. Denne tilrettelæggelse sikrer, at eleverne får den daglige bevægelse, og eleverne oplever et afbræk i skole-

dagen. Et bånd kan imidlertid også være ufleksibelt i forhold til aktuelle behov, og på nogle skoler kan det komme til at fungere som forlænget frikvarter.

Det er ikke muligt på baggrund af undersøgelsen at afgøre, hvilke former for bevægelse og hvilken tilrettelæggelse, der giver de bedste resultater for eleverne.

Lektiehjælp og faglig fordybelse

Undersøgelsen tyder på, at der er en sammenhæng mellem elevernes faglige interesse og deltagelse på den ene side, og skolernes arbejde med lektiehjælp og faglig fordybelse på den anden. Der er relativt flere fagligt interesserede og engagerede elever på de skoler, der er nået længst i arbejdet med lektiehjælp og faglig fordybelse.

Her kan du læse mere om skolernes arbejde med lektiehjælp og faglig fordybelse.

Skolernes arbejde

På de skoler, der er interviewet som led i undersøgelsen, er der væsentlige forskelle i, hvordan man har valgt at fortolke faglig fordybelse og lektiehjælp. Nogle steder ad-

skilles de to, mens de andre steder udføres sammenhængende.

I interviewene har lærere, pædagoger og elever primært fokus på lektier og lektiehjælp, når de bliver spurgt til skolens arbejde med lektiehjælp og faglig fordybelse. På mange skoler fortolkes lektiehjælp og faglig fordybelse umiddelbart som et spørgsmål om, hvorvidt der i skoledagen afsættes tid og hjælp til lektier.

Flere skoler har dog også fokus på, at lektiehjælp og faglig fordybelse skal være andet end blot 'traditionel' lektiehjælp. Derfor har de forsøgt sig med andre begreber som fx studietid, træningscenter eller lektieintegreret undervisning. Andre skoler



har valgt at have særskilte fordybelsestimer, hvor lektiehjælp og faglig fordybelse har karakter af valgfag, hvor eleverne har mulighed for at fordybe sig i særlige interesseområder.

Ofte er der indlagt tid i skemaet til lektielæsning, så eleverne har færre eller ingen lektier med hjem efter skole. I indskolingens varetages lektiehjælp og faglig fordybelse

typisk af pædagoger, i mellemtrinnet af lærere og pædagoger og i udskolingens primært af lærere.

Den lektiefri skole?

Den længere skoledag – og formodentlig også medieomtalen af den – har givet en livlig debat om, hvorvidt lektiehjælp og faglig fordybelse betyder færre eller ingen lektier, når skoledagen er slut. Det er op til



”

Vi elever er rigtig glade for, at vi ikke får så mange lektier for hjemme, som vi plejede at gøre. Men jeg ved, at mine forældre hader det, for de har ingen anelse om, hvad jeg laver i skolen.” (Elev)

den enkelte skole, om man vil arbejde for en lektiefri skole eller ej, en beslutning, der er uafhængig af folkeskolereformen.

På hovedparten af de interviewede skoler har skoleledelsen imidlertid ladet det være op til den enkelte lærer, hvorvidt eleverne skal have lektier for eller ej. Ansvaret for indholdet af lektiehjælp og faglig fordybelse er dermed i væsentlig grad lagt ud til de enkelte lærere eller pædagoger, der står med den konkrete klasse. Det skaber flere steder stor variation i mængden af lektier.

Diskussionen om lektiers effekt er flere steder flyttet ud på skolerne. Og selvom mange, særligt lærere, er enige om, at lektier er nødvendige for at sikre læring, argumenterer de også for at omfanget af lektier bør modereres. Flere påpeger at den lange skoledag indebærer, at eleverne ikke bør have lektier for hjemme, mens andre vurderer, at lektier er uundgåelige.

På tværs af de interviewede skoler er lærerne i udskolingens stort set alle enige om, at lektier er nødvendige, hvis de skal efterleve de faglige mål for udskolingens. De anser den lektiefrie skole som svær eller umulig i forhold til udskolingseleverne. Dertil kommer, at lærerne på tværs af en udskolingsklasse ofte ikke har koordineret, hvornår deres større afleveringer ligger. Hvis eleverne har mange afleveringer på samme tid, kan det være vanskeligt at nå i de timer, der er afsat til lektiehjælp.

På flere skoler forklarer lærere, skoleledere og enkelte elever, at forældrene er meget optagede af, om børnene har lektier for hjemme. Forældrenes holdning er imidlertid ikke entydig. Nogle forældre ønsker at lave lektier med deres børn hjemme for at få indsigt i deres børns skolearbejde, mens andre mener, at eleverne ikke bør have lektier for hjemme, fordi skoledagen er blevet længere, og tiden og motivationen er svær at finde.

Pædagogisk ledelse

Ledelsen har stor indflydelse på, i hvor høj grad underviserne arbejder med de elementer i undervisningen, der er i fokus i folkeskolereformen. Det gælder fx variation i undervisningen, brug af IT, undervisning med udgangspunkt i Fælles Mål og fokus på ro og orden. Her kan du læse om, hvilke ledelsespraksisser der særligt gør en forskel.

Ledelsesinvolvering i undervisningen

Analysen viser, at jo mere skoleledelsen er involveret i tilrettelæggelsen af undervisningen, desto længere er skolen nået i arbejdet med at gennemføre reformens undervisningselementer. Ledelsesinvolvering betyder her fx, at ledelsen observerer lærernes undervisning i klassen, at de giver feedback til lærerne, og at de drøfter

pædagogiske spørgsmål med lærerne, enkeltvis eller i grupper.

Der ligger et stort udviklingspotentiale i dette resultat, for de fleste skoleledelser er i dag kun meget lidt involveret i undervisningens tilrettelæggelse. Skolelederne oplever selv, at de deltager lidt mere i disse aktiviteter end for 5 år siden, men da skolerne samtidig er blevet større, udføres der faktisk mindre pædagogisk ledelse pr. lærer end tidligere. Kun 2 pct. af lærerne mindes at have oplevet denne form for lederinvolvering i deres arbejde i løbet af det sidste skoleår.

I interviews fortæller skolelederne, at de er varsomme med at presse for meget på over for lærerne på dette område. Analy-





Jeg tror, de fleste skoleledere oplever en forventning om, at man bruger mere tid eller prøver at få skabt noget tid til at være tættere på [undervisningen]. Det kan blandt andet være ved at være ude at observere undervisning. Det kan også være at have nogle vejledere i gang, som man så følger op med. Det kan være dialog med team om læring og læringsmiljø. Men hele den del, hvor man siger, at man som leder også skal være tættere på at støtte lærerne i deres arbejde med elevernes læring, den tror jeg fylder mere for alle skoleledere. (Skoleleder)

sen peger dog på, at der kan være store gevinster at hente, hvis ledelsen engagerer sig mere i det pædagogiske arbejde.

Læringsfællesskaber

En anden måde at arbejde med pædagogisk ledelse er distribueret ledelse, hvor ledelsen uddelegeres til flere, fx mellemledere, teamledere eller lærere. En form for distribueret ledelse er pædagogiske læringsfællesskaber, fx i form af team-

samarbejde. Det indebærer, at lærerne lærer af hinanden ved at observere og vurdere hinandens undervisning i grupper, at de drøfter fx pædagogiske metoder og elevernes testresultater, og i fællesskab forbedrer og udvikler de metoder, de bruger i undervisningen.

Analysen viser – baseret på oplysninger fra lærere – at jo mere en skole arbejder med læringsfællesskaber, desto længere er



skolen også nået i arbejdet med reformens undervisningselementer. Tidligere forskning, både dansk og international, viser

desuden, at læringsfællesskaber også styrker læringen blandt eleverne.

Forandringsledelse

Undersøgelsen viser, at forandringsledelse fremmer implementeringen af de undervisningselementer, som er beskrevet i folkeskolereformen – fx variation i undervisningen, brug af IT, undervisning med udgangspunkt i Fælles Mål og fokus på ro og orden. Forandringsledelse indebærer, at ledelsen formulerer og bruger nogle målrettede strategier til at tackle omstillingsprocesser i skolens organisation.

Her kan du læse mere om, hvilke elementer i forandringsledelse, der særligt gør en forskel på skolerne.

Kommunikation

Ledelsens kommunikationsstrategi er det element i forandringsledelse, der påvirker undervisningen mest ifølge analyserne.

Strategien skal formidles klart til medarbejderne og bør indeholde en kort og klar vision for skolens fremtidige udvikling og en plan for kommende forandringsprocesser. Et centralt element er også, at der gennemføres samtaler med hver enkelt medarbejder om hans eller hendes fremtidige rolle i forandringsprocessen, for at mindske usikkerhed og skabe tryghed.

De skoler, der har gennemført en sådan kommunikationsstrategi, er gennemgående nået længst i arbejdet med at implementere reformelementerne. Analysen tyder på, at tydelig kommunikation fra ledelsen ikke blot reducerer reformens kompleksitet. Ledelsen er også med til at sætte retning, nedbryde tvivl, opbygge visioner for skolen og skabe orden og overskuelighed gennem planlægning.

”

Jeg synes, det er rigtig vigtigt, at man fortæller dem, hvad rammerne er. Hvad skal vi arbejde hen imod, og det er den her vej, vi skal gå. Vi skal også sige, der er nogle ting, og "sådan er det". Der er noget, vi skal, og vil I være med til at finde en vej. Og der er også nogle ting, der er ikke til diskussion." (Skoleleder)

”

Jeg kan ikke leve i en kultur, hvor vi taler om det nede i hjørnerne. Så jeg indkalder fx til pædagogiske møder, og så samler vi ind, hvad der er af emner." (Skoleleder)

Inddragelse

Teorier om forandringsledelse peger ofte på, at inddragelse af medarbejderne er en vigtig faktor, hvis forandringsprocesserne skal lykkes. Det bekræfter denne undersøgelse, men den samlede effekt af inddragelse er beskeden.

Når medarbejderne oplever sig involveret og inddraget i processen, i form af løbende

drøftelser og dialog med ledelsen, øger det altså implementeringen lidt. I interviews peger ledere og personale på, at inddragelsen skaber et kollektivt ejerskab til reformen og giver et godt fundament for arbejdet med de udfordringer og problemstillinger, skolen står over for i den store forandringsproces, som folkeskolereformen kræver.



OPSUMMERING: ELEMENTER I LEDELSE OG UNDERVISNING

Skoler, som er nået langt i arbejdet med at implementere de undervisningselementer, som bl.a. er beskrevet i folkeskolereformen, er kendetegnet ved at:

- Ledelsen arbejder systematisk med forandringsledelse, fx ved at lægge en kommunikationsstrategi og involvere medarbejderne i forandringsprocesserne.
- Ledelsen involverer sig i undervisningen, fx ved at observere lærernes undervisning i klassen, give feedback til lærerne og drøfte pædagogiske spørgsmål med lærerne, enkeltvis eller i grupper.
- Underviserne arbejder med pædagogiske læringsfællesskaber, understøttet af ledelsen, fx ved at observere og vurdere hinandens undervisning i grupper, drøfte pædagogiske metoder og elevernes testresultater, og forbedre og udvikle de metoder, de bruger i undervisningen.
- Underviserne prioriterer bevægelse i undervisningen, hvilket kan aflæses i elevernes trivsel og læring
- Underviserne sikrer ro og orden i klassen.
- Elevernes faglige deltagelse og interesse er en væsentlig forudsætning for elevernes læring. Pigerne deltagelse og interesse er øget, men drengene skal også med.

Pjecen er forfattet af:

Mette Deding, forskningschef, SFI

Vibeke Normann Andersen, analyse- og forskningschef, KORA

Trine Jørgensen, kommunikationsmedarbejder, SFI

Pjecen bygger på følgende rapporter om evaluering af folkeskolereformen:

Bente Bjørnholt, Rasmus Højbjerg Jacobsen m.fl.: *En længere og mere varieret skoledag. Implementerings- og effektundersøgelse.* KORA 2017

Søren C. Winter (red): *Gør skoleledelse en forskel? Ledelse af implementeringen af folkeskolereformen.* SFI-rapport 17:06, 2017

Anne Toft Hansen, Vibeke Myrup Jensen, Chantal Pohl Nielsen: *Folkeskolereformen: Elevernes faglige deltagelse og interesse. En kvantitativ analyse af elevernes faglige deltagelse og interesse før og efter reformen.* SFI-rapport 17:07, 2017

SFI DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD



Det Nationale Institut
for Kommuner og Regioners
Analyse og Forskning

Udgiver: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2017

Foto: Colourbox og Shutterstock

Design: heddabank.dk

Tryk: Rosendahls a/s

ISBN: 978-87-7119-429-6

e-ISBN: 978-87-7119-430-2